

Uluslararası İlişkilerde Bir Araç Olarak Tarih Yazımı:

Mısır Ders Kitaplarındaki Değişim Üzerine Tenkitçi Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun,

Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları (ORDAF) Derneği Başkanı

Teorik Çerçeve

Gittikçe küçülen dünyamızda uluslararası ilişkiler daha sıkı ve karmaşık hale gelmiştir. Uluslar, ilişkilerini düzenleme konusunda pek çok araç kullanmaktadırlar. İktisadi ve savunma işbirlikleri, askeri ve siyasi ittifaklar, güçler dengesinde uygun bir yer almak ve ulusal çıkarları korumak için başvurulan temel araçlardır. Bu araçlar aynı zamanda bazen bir tarafın salt amaçlarından biri de olabilir. Diğer taraftan tek başına ilişkileri belirlemede tarihin de büyük rol oynadığı bir gerçektir. Üstelik tarihin devreye girmesi için büyük çabalara da ihtiyaç yoktur. Tarih içindeki birlikliklerin, dostlukların, husumetlerin vs. bu gün ki ilişkileri belirlemede pozitif veya negatif etki yarattığı inkâr edilemez. Zira bu günkü ve gelecekteki ilişkiler geçmişin birer uzantısıdır. Nitekim bu durumu Türkiye Cumhuriyeti sık sık yaşamaktadır. Büyük bir imparatorluğun varisi olarak geçmişi ile sürekli yüzleşmek zorunda olan Türkiye Cumhuriyeti uluslar arası ilişkilerini düzenlerken tarihin veya daha doğru bir ifade ile tarih yazımının etkilerini üzerinde hissetmektedir.

Burada "tarihi gerçekler" ile "tarih yazımı" karıştırılmamalıdır. Bu durumu fark edebilen devletler, ilişkilerini daha sağlam temellere oturtabilirler. Dostluklarını tarihi dostluklar üzerine kurabildikleri gibi, tarihteki husumetleri de dikkate alarak, ilişkilerini temkinli ve frenlenebilir düzeyde tutabilirler.

Bilindiği gibi Türkler, Araplar ile asırlarca aynı tarihi paylaşmışlardır. Bu beraberlik temelde iki ulusun

tarihi olmakla birlikte; tarihin bizzat kendisi beşeri olguların sonucu olması hasebiyle her zaman arzu edilen şekilde gelişme göstermediği de bir gerçektir.

Olağan şartlarda veya kendi döneminde normal kabul edilen bu durum, zamana ve ulusların belirlediği çıkarlarına göre sorgulanmaya başlandığında doğal olarak ilişkileri de etkiler. Bu sorgu-lamanın amacı, yöntemleri ve özellikle sorgulanmanın yapıldığı dönemin şartları, uluslar arası ilişkileri olumlu veya olumsuz yönde şekillendirmede belirleyici rol oynar. Bu teorik yaklaşımdan hareketle burada, Türkiye ile bütün tarihi paydaşları değil, sadece Arap ülkeleri ile ilişkilerinde, tarih yazımının rolü ve son zamanlarda Mısır ders kitaplarında yapılan değişiklikler üzerinde durulacaktır.

Tarih Yazımının Dönelendirilmesi

Türk Arap ilişkilerinde iki önemli boyut gözlemlenmektedir. Birincisi, tarih içindeki 'tabi' ve 'metbu' ilişkisinden kaynaklanan psikolojik boyut; ikincisi de ulusal kimlik/ler oluşturma aşamasında bir yöntem olarak başvuru tarih yazımıdır. Birinci boyut ayrı bir çalışma konusu olup; burada ikinci boyut irdelenecektir.

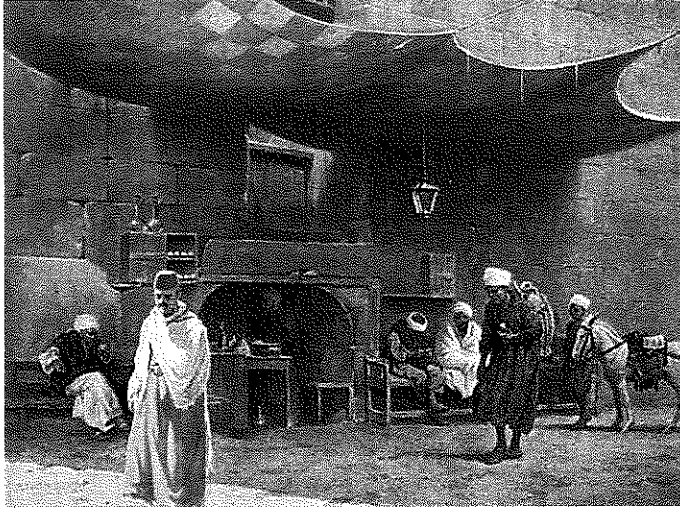
Arap coğrafyasındaki modern tarih yazımını dört evrede incelemek mümkündür.



1- 1918'den önceki dönem

19. yüzyılın ortalarına kadar Türk Arap müşterekliği büyük ölçüde İslam tarihinin bir parçası olarak telakki edilmiştir. Ortaçağın aksine tarih yazımının gerilediği Arap coğrafyasında kaleme alınan genel nitelikli tarihlerde Osmanlı Devleti, hilafeti içinde barındıran bütün Müslümanların devleti olarak kabul edilmektedir. Mesela yaygın olarak bilinen Muhammed b. Ebî's-Surur El Bekri El Siddîkî'nin¹ veya Abdurrahman el Cebertî'nin² eserleri bu çerçevede değerlendirilebilir. Aynı süreçte Arap coğrafyasının muhtelif yerlerinde kaleme alınan bir kısım yerel tarihler, daha ziyade Araplar arasında var olan sözlü tarih geleneğinin bir parçasıdır. Hattı zatında yazıldıkları tarihlerde pek fazla ilgi uyandırmayan bu tür eserler, Osmanlı devletinin tarihe karışmasından sonra, belgelerden yoksun kalan yeni Arap tarihçilerinin en çok başvurdukları malzemeler olmuştur. Osmanlı taşrası tarihi için göz ardı edilemeyecek bilgilerin olduğu bu tür eserlerden hareket eden, ancak metod bilgisinden yoksun bazı tarihçiler, buradaki bilgileri genelleştirerek Osmanlılar ve Türkler hakkında olumsuz imaj yaratmaktadırlar.

Bu dönemde zikredilmesi gereken bir başka tarih yazımı da Arap gazetecilerinin eserleridir. Ağırıklı olarak, 19. Yüzyılın son çeyreğinde Beyrut, Suriye ve Mısır'da ortaya çıkan ve çoğunluğu Hristiyan veya Hristiyanların tesirinde olan bazı Arap gazetecileri, Arap milliyetçiliğinin alt yapısını oluşturmak üzere pek çok yazı kaleme almıştır. Aynı dönemde gerek bir takım menfaatler elde etmek, gerekse dış tesirler ile veya salt muhalefet duyguları ile geliştirdikleri tenkitleri daha sonra, genelde Osmanlı tarihine ve özelde Türklere karşı olumsuz fikirlerin gelişmesine imkân tanımıştır. 1918 sonrası bu yazıları kaynak olarak kullanan pek çok Arap tarihçisi onların fikirlerinden etkilenmişlerdir³.



2- Manda yönetimleri dönemi (1918-1950)

Bu dönemde, bu günkü Arap ülkelerinin çoğunluğu Avrupalı devletlerin mandası altındadır. Doğal olarak tarih yazımı da bu durumdan etkilenmiştir⁴. Bu dönemdeki Arap tarih yazımı paradoksal bir gelişme göstermiştir. Tarihçiler bir taraftan işgalcilere karşı ulusal kimlik oluşturma gayreti güderken, diğer taraftan genel Arap kimliğinden (Kavmiyye) uzaklaşarak lokal milliyetçiliği (Vataniyye, Kutri) ön plana çıkarmışlardır. İşin ilginç tarafı mandacılar da bu yeni yaklaşımı - muhtemel bir Arap birliğine karşı-

desteklemişlerdir⁵. Osmanlı ve mahalli belgelerden yoksun Arap tarihçilerine batı kaynaklı belgeler sunulmuş, her düzeydeki eğitim programlarının oluşturulmasına da batılılar katkı sağlamışlardır. Hatta Beyrut Amerikan Üniversitesi ekolu gibi kimi kurumların yönlendirmeleri sayesinde birbirinden bağımsız ve müşterek tarihlerinden kopuk, Suriye Tarihi, Beyrut Tarihi, Irak veya Mısır Tarihi gibi tarihler ortaya çıkmıştır. Bu dönemin tarih yazımında egemen olan anlayış; Osmanlı dönemlerinin Arapların karanlık çağı olarak nitelenmesidir⁶. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden bir diğeri de 1916 yılındaki Şerif Hüseyin'in isyanının "Büyük Arap Devrimi" olarak takdim edilmesidir. Bu anlayış zaman

zaman ortaya çıkan bir takım tarih yazımı ekollerine etki etmekle birlikte, genelde sorgulanan bir husus olmaya da devam edegelmiştir. İsyanın coğrafyası Hicaz bölgesi ve onun uzantıları olmakla birlikte, konu

paradoksal bir biçimde daha ziyade Mısırlı tarihçiler tarafından kaleme alınmıştır. Oysa daha 1916'da, Şerif Hüseyin isyan edince, aleyhteki ilk fetvayı yayımlayanlar da Mısır uleması olmuştu. Bu örnek bile başlı başına Arap coğrafyasında tarih yazımının dış etkilere açık dönemsel serüvenini ortaya koymaktadır.

Aynı dönemde Araplar arasında daha ılımlı tarihçiler de yok değildir. Onlar da çoğunlukla, Osmanlı devletinin klasik dönemde Arapları Portekiz tehdidinden koruyarak siyasal dağınıklığından kurtardığını, hatta kimliklerini muhafaza ederek bu güne gelmelerinde büyük rol

üstlendiğini söylemekle birlikte; Osmanlıların Arapları kuşatarak veya dış dünyadan soyutlayarak dünyadaki gelişmelerden uzaklaştırdığını da söylemekten geri durmamışlardır.

3- Arap milliyetçiliği veya Nasırizm dönemi

II. Dünya Savaşı ile birlikte Arap dünyasında yeni umutlar yeşermiştir. Buna göre; halen devam eden mandalar sona erecek; eski mandacıların tahakkümündeki bölgelere tam bağımsızlık gelecek, Filistin sorunu Arapların lehinde sonuçlandırılacaktı. Savaşın sonunda bu sonuçların tamamı elde edilmemekle beraber; savaş boyunca özellikle İngiltere'nin bu bölgeleri üs olarak kullanabilmek amacı ile hoşgörü ile yaklaştığı Arap milliyetçiliği hareketi ve bunun ideolojik ifadesi olan Panarabizm büyük ivme kazanmıştır. Aslında Arapların geleneksel algıları ve anlayışları ile uyum göstermeyen ve içi doldurulamayan bu hareket, soğuk savaşın başlaması ile birlikte savaşın tarafları olan iki bloğun da nüfuz sahaları oluşturmada desteklediği bir hareket olmuştur.

Sebepleri hala tartışmalı olan Mısır'daki 1952 Nasır Devrimi sonrası, Panarabizm bağlamındaki Arap milliyetçiliği, Arap bölgelerindeki lokal milliyetçiliğe alternatif oluşturdu. Büyük bir iddia ile yeni bir "Arap insanı" yaratmayı hedefleyen bu süreçte de tarih yazımı devreye sokulmuştur. Bütün dünyada olduğu gibi Arap coğrafyasında da emperyalizm yeniden yorumlanmaya başlandı. Doğal olarak, Arap tarihinin Osmanlı dönemleri de bundan nasibini almıştır. Bu süreçte, Osmanlıların, Arap coğrafyasında, Avrupa emperyalizminin kurulmasına neden oldukları, hatta daha da ileri giderek, bizzat Osmanlıların kendilerinin emperyalist oldukları ileri sürülmüştür⁷.

4- 1967 Arap-İsrail savaşı sonrası dönem



Nasirizm'in modernist yaklaşımlarından rahatsız olan ve geleneğin devamını isteyen bir takım -İslamî-yazarlar, Osmanlı Devleti Tarihi'ni Arap-İslam tarihinin bir parçası olarak değerlendirerek Nasirizm'in etkisiyle ortaya çıkan tarih söylemine karşı durmuşlardır. Ancak Nasirizm'in ilham ettiği tarih görüşü Mısır başta olmak üzere çeşitli Arap ülkelerinde resmî görüşü şekillendirirken; serbest tarih yazımında da -azınlıkta olmakla birlikte- İslamî yazarlar Osmanlı Devleti'ne ve Türklere bakışı olumlu görüşleri yönlendirmiştir. Yine burada dikkatleri çeken husus bu alternatif eğilimin de "bir tarih metodu/ekolu olarak değil" dış etkenler ile ortaya çıkmış olmasıdır.

Aslında 1967 Arap-İsrail savaşı hemen her ekole, Arap tarih yazımına yeniden bakmayı zorunlu hale getirmiştir. İsrail karşısında alınan mağlubiyetin sebepleri irdelenirken, Osmanlı Tarihinin de yeniden yorumlanma ihtiyacı doğmuştur. Söz gelimi Nasir devrimin ilk yıllarında yayımlanan eserlerde ve ders kitaplarında Türklere hakkında olumsuz fikirler ön plana çıkarırken⁸ Arap İsrail Savaşı akabinde bu fikirler değişmeye başlamıştır. Bu dönemde, Türklere veya genel olarak Osmanlı Devleti hakkındaki bütün olumsuz kanaatlerin hemen değiştiği varsayılmamalıdır. Ancak en azından konular ya sessiz geçirilmiş ya da sadece olayların aktarılması ile yetinilmiştir. Bir noktada tarihe daha soğukkanlı ve bilimsel yaklaşılmaya başlanmıştır.

Nitekim bu süreçte başta Beyrut ve Tunus, akabinde Mısır ve daha birçok Arap ülkesinde Osmanlı Tarihi araştırma merkezleri kurulmaya, Üniversite programlarında Osmanlı tarihine ve Türkçe'ye daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Bu olumlu gelişmeler, 1980lerden sonra Arap coğrafyasında Türk Tarihi konularındaki çalışmaları sayısal olarak zirveye taşımıştır. Nitelik bakımından yeterlilikleri tartışılabilir, bu çalışmaların Türkiye'ye ve Türklere ilgiyi arttırdığı muhakkaktır.

Mısır Tarih Yazımında Med-Cezir Arap ülkeleri arasında daha önce olduğu gibi bu değişime de Mısır öncülük etmiştir. Körfez ülkelerindeki sansür ve çekingen tavrın; Suriye'nin Hafız Esad politikalarının donuk tavrının aksine, Mısırlıların, Osmanlı Tarihini ve modern Türkiye'yi anlama konusunda daha fazla gayret gösterdikleri aşikârdır. Türkiye'nin fazla gayreti olmadan, Mısır'da Türkoloji bölümleri çoğalmış ve onlarca bölümde Türkçe, ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de son yıllarda yaşanan iç istikrar, dış politikada sağlanan uluslar arası itibar ve özellikle dışişleri bakanı Ahmet Davudoğlu'nun "tarih perspektifli aktif politika" anlayışı Türkiye'ye, Türk tarihine ve Türklere ile Arapların müşterek Osmanlı asırlarına ilgiyi artırdığı bir gerçektir. Mısır'da, akademik çevrelerde Osmanlı asırları daha fazla tartışılmaya ve en azından pozitivist bir tarih yaklaşımı ortaya konmaya çok yaklaşılmıştı. Özellikle Amerikan'ın 2003 yılında Irak'ta başlattığı işgal karşısında Türkiye'nin tavrı, yine Filistin meselesinde Türkiye'nin geleneksel yaklaşımlarındaki ısrarı ve bunu sık sık dillendirmesi, Türkiye'yi birden Akademik çevreden Arap kamuoyuna taşıyıp oldukça popüler hale getirmiştir. Yeni doğan çocuklara, Türkiye Cumhuriyetinin başbakanının

adının verilmesi, Türk dizlerinin "prime time" da bile izlenme rekorlarını kırmaması, gençlerin kendilerini dizi kahramanları ile özdeşleştirilmesi, kısa zamanda doğal hale gelmiştir.

Ancak bunun "modern devletin doğası" ile uyumlu kabul edilmesi ne derece mümkün olabilirdi? Hele bir yandan gerek tarihten kaynaklanan kimlik sorunu ve ayrıca da gündelik sorunlar ile boğuşan Mısır gibi bir ülkede bu gayr-i tabii durumun resmi düzeyde bir tepki ile karşılanması kaçınılmazdı. Diğer yandan da doğrudan tavrın almanın hem tarafları rahatsız hem de kamuoyunu mutsuz edeceği muhakkaktı. Bu yüzden ilginç bir gelişme oldu ve yazımın baş tarafında ortaya koyduğumuz "uluslararası ilişkilerde tarih yazımı" teorisi burada da hayata geçirildi. Bilindiği gibi, Türkiye, özellikle Suriye ile ilişkilerini "beklenmedik düzeyde" olumlu yönde geliştirdi. Ancak orada bile resmi tarih yazımına müdahalenin çok uzun süreceği tahmin edilmekteydi. En azından kısa vadede Suriye'nin ders kitaplarındaki Osmanlı anlatımını/ imajını, Mısır düzeyine ulaştırması umulmaktaydı. Fakat her ne oldu ise, tam aksine Mısır ani bir manevra yaparak adeta 1967 öncesi anlatımına geri dönüş yaptı.

21. yüzyılın ihtiyaçlarına uygun olması gerekçesi ile Mısır Eğitim Bakanlığı tarafından 2010-2011 Eğitim yılı için yeni "Sosyal Bilgiler" ders kitabı hazırlandı. Bu kitabın, "Osmanlı'nın Mısır'daki Varlığını" anlatan bölümlerinde bazı değişiklikler yapılarak, Türk-Mısır ilişkilerinde yeni bir tartışma başlatıldı. Türkiye'de basında da yer alan bu tartışmalar, esasında, Mısırlı bazı entelektüellerin de tenkidine maruz kalmıştır. Ancak orada ders kitaplarındaki katı "devlet tekeli" bu tartışmaların fazla uzamasına imkân tanımamıştır.

Bu yüzden, kitapların içindeki başlıkları ve -sınırlı da olsa- muhtevası değiştirilen yeni müfredat bu yıl okullarda okutulmaya başlandı. Bu değişimin, Türkiye'den bakıldığında "Mısır'ın son zamanlarda Türkiye'nin Ortadoğu'da artan rolünü kiskanmasından mı" yoksa başka nedenlerden mi kaynaklandığı uzun zaman tartışılacaktır. Ancak burada müfredatta yapılan değişikliklerin bazıları örnekleri ile serdedilecektir.

Sözkonusu olan kitap, ortaokul son sınıflarında okutulmakta olan Ed-Dirasat el- İctimaiyye, Coğrafiyyetu'l-Alem ve Tarihu Mısır el Hadis (Sosyal Bilgiler: Dünya Coğrafyası ve Yeni/Yakınçağ Mısır Tarihi) kitabıdır.

1996'dan beri okutulmakta olan ve 2007-2008 Eğitim Öğretim yılında da okutulan ders kitabının dördüncü ünitesi "Osmanlı Fethi'nden Fransızların Mısır Seferine Kadar Mısır" başlığını taşımaktadır. Dikkat edileceği üzere burada "Osmanlı Fethi" kullanırken, aslında Osmanlı'nın Mısır'daki varlığına darbe indiren ve o tarihten sonra Mısır'ın yavaş yavaş kopmasına vesile olan Fransızların meşhur 1798 deki işgal girişimi de batı literatüründeki "French Expedition/Fransız seferi" olarak nitelenerek orta yol tercih edilmişti⁹.

Yeni ders kitabındaki bu başlık yerine "Mısır'a Osmanlı Saldırısı ve İşgale Mukavemet" konulmuştur. Burada aslında Arapçada hem müspet ve hem de menfi onlarca anlamı olan ve "saldırı" anlamındaki "gazve" kelimesinin kullanılması bu değişikliğin özel şartların ürünü olduğuna dair işaretler taşımaktadır. Zira daha önceki kitaplarda kullanılan "feth" kelimesinin zıddı veya tam olarak yerini alacak olan kelime bu değildir. 1967 öncesi kullanılan "İsti'mar/Sömürge" veya "İhtilal/İşgal" kelimeleri belki ilham edilmek istenen fikre daha uygun düşmekteydi. Fakat doğrudan için-

de "sefer, savaş, saldırı" gibi ifadeleri barındıran "gazve" kelimesinin kullanımı ise burada hala itidalin kaybedilmediğinin de işaretini vermektedir. Zira İslam tarihinde bu terim savunma veya fetih amaçlı savaşlar için de sık sık kullanıldığından ilk anda olumsuz anlamı yumuşatmaktadır. Söz gelimi "Bedir Gazvesi" gibi. Kaldı ki, bu kelimeden türetilen "gazi" kelimesi ise tamamen müspet bir anlam taşımaktadır.

Diğer taraftan 1967 öncesi eski ders kitaplarında kullanılan "sömürge" ifadesinin altı da hiçbir zaman doldurulamamıştı. Bu yüzden eski kavramların yerine yeni bir kavramın kullanılmasına da gidilmiş olabilir. Başlığın devamında kullanılan "...mukavemetu'l ihtilal/ işgale direniş" gramer bakımından yarım kalmış bir ifadedir. Arapçanın en iyi kullanıldığı bir ülkede üstelik orta öğrenim düzeyinde böyle bir hatanın yapılması da tesadüfi olmasa gerekir. Bu başlığı gören bir tarihçi aslında kastedilenin "Fransızlara karşı direniş" olduğunu anlar. Ama sıradan okuyucu ve hele ortaokul öğrencisi ilk bakışta bunu "Osmanlı saldırısına karşı direniş" olarak da algılayabilir. Nitekim öğrenciler ancak bu başlıktan on sahife sonra verilen "Fransız Seferi" konusunu ve ardından buna karşı "direnişi" görerek; bunun gerçekte kime karşı yapıldığını anlayabileceklerdir.

Zorlama da olsa başka bir yorumu yapmadan geçmek olmaz. Buna göre; eskiden kullanılan "sömürge" kelimesine göre daha hafif olan "Gazve" kullanılırken; ikisinin arasındaki "ihtilal/işgal" kelimesi de muhataplara (Türkiye'ye) hatırlatılmaktadır. Nitekim eski ders kitabında bu ünitenin on bir hedefi arasında, "Osmanlı idaresi altında Mısır'ın sosyo-ekonomik durumunu öğren-ciye kavratmayı" birinci sıraya koymuşlardı. Yeni ders kitabı da bu ünite için on bir hedef sıralarken, birinci sıraya, "Osmanlı'nın Mısır'a Saldırısının Sebepleri"nin öğretil-

mesini yerleştirilmiş; ayrıca eski kitapta olmayan "Gazve (Saldırı), İhtilal (İşgal), Hamle (Sefer) gibi kavramların tam olarak kavratılmasının da hedeflendiği ileri sürülmüştür¹⁰. Oysa metnin geneline bakıldığında bu kavramların ima yolu ile öğretilmesinin tercih edildiği görülmektedir. Aslında iyimser bir tavır ile söyleyecek olursak, yapılan değişiklikte bir "bilimsel mahcubiyet" duyulduğu da varsayılabilir.

Eski kitaptaki "Osmanlı'nın doğuşu, Osmanlı'nın Mısır'ı fethi, Osmanlı idaresindeki Mısır'ın durumu" gibi hazırlık sorularına yer verilmezken; yeni kitapta, bu konuların daha genel başlıklar altında ele alınması tercih edilmiştir. Aslında kitapların bütün muhtevasının burada yansıtılıp yorumlanması bu yazının sınırlarını aşar. Ama yeni müfredatta "Mısır'a Osmanlı Saldırısı/Seferinin Sonuçları" olarak verilen bazı hususların zikredilmesinde de yarar vardır. Buna göre:

- Pek çok bölgelerden oluşan Mısır, Osmanlılar zamanında sadece bir vilayete dönüştü. - Dini ve siyasi İslam hilafeti askeri güç ile Osmanlılara geçmiştir.
- Yavuz Sultan Selim Haremeyn'in ve bütün İslam âleminin mutlak hamisi olmuştur.
- Osmanlılar hem Asya'da hem de Afrika'daki Arap topraklarında nüfuz kurmuşlardır. Bu arada artan Portekiz saldırılarının da önünü almışlardır.

Osmanlı Tarihi araştırmacılarına yabancı olmayan bu hükümlerin şüphesiz her birinin bir açıklaması bulunmaktadır. Eski ders kitaplarında da -farklı ifadeler ile de olsa- benzeri hükümler vardı. Ama bu yeni ders kitabında bu hükümlerin serdedilmesinin asıl amacı aşağıda özetlenen "yargılara" hazırlık yapmaktı. Nitekim "Osmanlı İdaresinin Özellikleri" başlığı altında şu fikirlerle yer verilmektedir:

"Mısır 1517 yılında "Osmanlı saldırı-ganlarının/savaşçıların" (el Guzat el Osmaniyyin) eline geçti. Bu tarihten itibaren Mısır kesintisiz üç asır boyunca Osmanlı idaresine boyun eğmiştir ki, idareleri donuk ve sabitti. Bunu neticesi olarak Mısır tamamen Avrupa'daki yeni medeni gelişmelerden uzak bir vilayete dönüştü. Osmanlılar dini, Arap âleminde hâkimiyetlerini sürdürmek için kullandılar. Zira özellikle Arap âlemindeki zihniyet, müspet bilimlere değil, aksine ezbere, telkine, şeri ve fıkıh ilimlere dayanan ortaçağ zihniyeti idi. Arap Âleminin Osmanlı asırları bilim açısından verimsizdi. Dinde içtihat yoktu. Bilimde ve edebiyatta yenilik ruhu kaybolmuştu. Bu çağlarda düşüncede, aklın ve fikrin kullanılmadığı bir donma, taklit ve kopyalama hâkim oldu"¹¹.

Aslında yeni ders kitabında bu ifadeleri destekleyecek, çerçeve yazıları, resim ve haritalara da yer verildiği gibi; Fransız işgali de -ayrıca tartışılması gerekir- eski kitaptan farklı bir formda verilerek, işgale karşı anlatılan milli direnişin, okuyucunun zihninde olumsuz tahribat yapması da adeta engellendiği fikri uyanmaktadır.

Sonuç

Kitabın genel yaklaşımı, ortaya çıkan sonuçlar ve bu kitabın okutulmaya devam edilmesi halinde gelecekte Mısırlı gençlerin fikir dünyasının nasıl şekilleneceğine



dair daha geniş etütlerin yapılması bir zorunluluktur. Netice itibarı ile 19 ve 20. Asırların anlayışı olan ulus devletlerin oluşumunda "tarihin kullanımı" konusunda hemen her devlet kendine has bir davranış sergilemiştir. Bu açıdan Mısır'ın da -modası geçmiş- bazı eski fikirlere dönüş yapması sorgulanamaz. Zira, toplumun eğitim düzeyi, moral değerleri, tarihe bakışı ve aidiyet duygusu o toplumun "milli gücünü" oluşturur. Bu gücü şekillendirmede hiç şüphesiz siyaset önemli rol oynar. Ama hele, Kıptı, Arap, Müslüman Arap, Müsta'reb vs. gibi çok farklı kavramlar ile problemi olan bir ülkede, aidiyet duygularını yeniden yapılandırıcı veya zedeleyici bir takım ani dönüşlerin iç siyaset bakımından da zararlı olacağı apaçıktır.

Diğer taraftan, Türkiye bu gelişmelere kayıtsız kalmamalıdır. Ancak asırlarca bölgede hâkimiyet kurmuş bir imparatorluğun varisi

olarak da meseleye soğukkanlı yaklaşmalıdır. Mısır'ın özel konumu dikkate alınarak, yeni siyasetlerin üretilmesi zarurettir. Bu maksatla, öncelikle, genel olarak Türk-Arap, özel olarak da Türk-Mısır sosyal bilimcilerinin daha fazla işbirliği yapması sağlanmalıdır. Böylece kavramlarda bilimsel birliktelik sağlanabilir. Zira asırlarca yaşanan müşterek tarihin, müşterek kavramlar ile anlatılmaması her zaman benzeri sorunlar yaratacaktır. Aynı şekilde, Türkiye'nin bu gün ulaştığı popülaritesinin altı mutlaka desteklenmelidir. Arap kamuoyu oldukça unutkan ve kolay tüketen bir yapıya sahiptir. Eğer Türkiye'nin bu günkü imajı bilimsel yaklaşımlar ile sürekli beslenemez ise bir süre sonra, Mısır'da yaşanan durumun başka yerlere de sıçrama ihtimali yüksektir. Zira Mısır, hala diğer Arap dünyasının da fikri gündemini oluşturmaya devam etmektedir. ■

1) Muhammed b. Ebi's-Surur El Bekri El Siddıki, El Mıneh Er- Rahmaniye fi'Devle el-Osmaniyye, (Neşreden: Leyla Sebbag) Dımaşk 1995.

2) Abdurrahman el Ceberti, Tarihu'l- Ceberti, Kahire, Tarihsiz.

3) Bunlara Muhammed Kürd Ali ve Abdurrahman el Kevakibi örnek verilebilir.

4) Bu dönemin en önemli tarihçileri şunlardır: Irak'ta Abbas el Azzavi, Mısır'da Abdurrahman el Rafi'. A.S. Nawar, "The Need for Cooperation in Research on the History of Arab Provinces During the Ottoman Era"

Studies on Turkish Arab Relations, 1987/2, s. 11.

5) Halil İnalıcık, "Biases in Studying Ottoman History", Studies on Turkish Arab Relations, 1987/2, s. 7-8.

6) Örnek olarak bak: Francesco Gabrielli, The Arab Revail, London 1961, s. 27, 35.

7) A.S. Nawar, a.g.mak. s. 13; Kemal Karpat, "Images of Turks and Arabs in School Textbooks", Studies on Turkish Arab Relations, 1987/2, s. 17.

8) Örneğin 1959 yılında Mısır'da Lise ikinci sınıfta okutulmakta olan ders kitabı, Osmanlı idaresini zulüm ve baskı olarak nitelendirmektedir. Ali İbrahim Hasan, Et-

tarih el Hadis ze'l-Muası Kahire 1959. Kitabın bir değerlendirmesi için bak: Ekmeleddin İhsanoğlu, "A Review of the School History Books in Egypt between 1912-1980 on Relation of the Otoman State with the Arab World" Studies on Turkish Arab Relations, İstanbul 1986, s. 107.

9) Ed-Dirasat el- İctimaiyye, Coğrafıyyetu'l-Alem ve Tarihu Mısır el Hadis, Kahire 2007, s.77.

10) Ed-Dirasat el- İctimaiyye, Coğrafıyyetu'l-Alem ve Tarihu Mısır el Hadis, Kahire 2010, s. 62.

11) A.g.e, 67.